

НИКОҲДАН АЖРАТИШДА ВОЯГА ЕТМАГАН БОЛАЛАРНИНГ ТАЪМИНОТГА ОИД ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ

Исмаилов Мавлонбек Матёқубович

Тошкент шаҳар фуқаролик ишлари бўйича

Яккасарой туманлараро судининг раис ўринбосари

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада оила ҳуқуқий муносабатларни, хусусан никоҳдан ажратишда вояга етмаган болаларнинг таъминотга оид ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласи ўрганилган. Жумладан, никоҳдан ажратишда вояга етмаган болаларнинг алимент муносабатларни тартибга солишга оид амалдаги қонунчилик ва улар билан боғлиқ муаммолар тадқиқ қилиниб, уларни такомиллаштиришга оид ечимлар илгари сурилган.

Калим сўзлар: никоҳдан ажралиш, вояга етмаганлар, бола, шахсий номулкий муносабатлар, мулк ҳуқуқи

ABSTRACT

This article discusses the issue of protecting the rights of minor children in family legal relations, in particular during divorce. In particular, the current legislation on regulating alimony relations of minor children during divorce and the problems associated with them were examined, and ways to improve them were proposed.

Key words: divorce, minors, child, personal non-property relations, property rights.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида, Ўзбекистон Республикаси Оила кодексида, Ўзбекистон Республикаси «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонун ва бошқа бир қатор оила муносабатлари билан боғлиқ қонуности ҳужжатларида вояга етмаган болаларнинг моддий таъминоти ва тарбиясига алоҳида тўхталиб ўтилган.

Конституциямиз ҳар бир ота ва онага болаларни парваришlash ва тарбияlash маъсулиятини юклайди. Шунинг учун ҳам ҳар қандай оиланинг бузилиш ҳолатлари болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига таъсир кўрсатмаслиги, таъсир этган тақдирда ҳам уларнинг ҳуқуқлари тўлақонли сақланган ҳолда уларга қўшимча кафолатлар яратилиши лозим. Болалар ва ва ота-оналар ўртасидаги шахсий номулкий муносабатлар, ягона юридик факт – боланинг туғилиши билан вужудга келади¹.

¹ Инамджанова Г.С. Ота-оналар ва болаларнинг ҳуқуқларини оила ҳуқуқий ҳимоя қилиш муаммолари. – Т.: 2005. – Б 133.

Эр ва хотин томонидан никоҳнинг бузилиши вояга етмаган болаларнинг мулкӣ ва шахсий номулкӣ ҳуқуқларига албатта таъсир этмай қолмайди. Яъни, боланинг ўз ҳуқуқларини амалга оширишида уларнинг амалда қўллай олишига хавф туғдиради. Боланинг ўз ҳуқуқ ва манфаатларини амалга оширишида туғиладиган хавф эса, албатта, эр ва хотин никоҳдан ажралиш ёқасига келиб қолганда ёки никоҳдан ажрашганда пайдо бўлади.

Болаларнинг ота ва онасидан таъминот олиши бу турлича шаклларда бўлиши мумкин. Жумладан, озиқ-овқат билан таъминланиш орқали таъминот олиши, кийим-кечак, уст-бош олиш орқали ёки пул кўринишида, яъни алимент орқали таъминот олиш мумкин. Албатта ушбу таъминот шаклларида энг урфга айланган кўриниши ҳамда барчанинг таъминот деганда барчанинг кўз олдида намоён бўладигани бу алимент шаклидаги таъминот олишдир.

Ота-она ва фарзандлар ўртасидаги мулкӣ ҳуқуқлар таркибига алимент мажбуриятлари ҳам киради. Алимент-лотинча *alimentum* - “озик-овқат”, “нафақа”, “боқиш учун маблағлар” маъноларини бериб, бир шахснинг иккинчи шахсга мажбуран тўлайдиган моддий нарасадир.²

Аксарият юридик адабиётларда кўпчилик олимлар таъминотни алимент сифатида қарайдилар, бошқа тоифа олимлар эса алимент ундиришни таъминотнинг бир шакли сифатида эътироф этади.

Ю.Ф.Беспалов юқоридаги икки тушунчанинг фарқли жихатларини санаб, алимент боланинг ҳатто энг зарур эҳтиёжларини қаноатланирмаслиги мумкин, лекин таъминот эса энг зарур бўлган ёрдам турларининг мазмунидан четга чиқиши мумкин (озик-овқат, кийим-кечак, ўқув қуроли билан таъминлаш). Мажбурий тартибда ундириладиган алиментлар – бу фақат пул маблағлари бўлиб, уларнинг миқдори оз ва юқорида айтиб ўтилганидек, ҳар доим ҳам боланинг эҳтиёжларини қондириш учун етарли эмас,³ деган фикрни илгари суради.

Бизнингча ҳам юқорида қайд этганимиздек, “таъминот” кенгроқ тушунча бўлиб, алимент таъминотнинг бир шакли бўлиб, таъминот сифатида бошқа пуллик характерга эга бўлмаган, натура шаклида турли хил эҳтиёжни таъминловчи предметлар, буюмлар ундирилиши ҳам мумкин. Натура шаклида таъминотнинг ундирилиши асосан эр ва хотин томонида медиация келишувига эришилганда амалга оширилиши мумкин.

Болаларнинг ота ёки онасидан алимент олиш ҳуқуқи ҳақида сўз борганда, ушбу муносабатлар бир неча баҳс ва мунозараларга сабаб бўлганлигини қуйида кўришимиз мумкин.

² Абдурахмонова Х.Б. Ота-она ва болалар алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг коллизия тартибга солиниши. – Т.: ТДЮИ., 2015. – Б 12.

³ Беспалов Ю.Ф. Защита гражданских и семейных прав ребенка в Российской Федерации. Учебно-практическое пособие. – М.: Ось-89, 2004. – Б 109.

Эр ва хотин келгусида никоҳдан ажрашган тақдирда алимент тўлаш тўғрисида келишув тузиши мумкинлиги амалдаги қонунчилигимизда белгилаб қўйилган.

Х.Б.Абдурахмонова “алимент оилавий ҳукукий муносабат ҳисобланиб, бир оила аъзоларининг иккинчи оила аъзосига суд қарори ёки ўзаро келишувига кўра мажбуран тўланадиган пул миқдори тушунилади”,⁴ деб таъкидлайди

Бизнингча, алимент мажбуриятлари билан боғлиқ муносабатлар соф оилавий ҳукукий муносабатлар бўлиб, мулкӣ муносабатлар нафақат фуқаролик ҳукукий муносабатлар билан боғлиқ, балки меҳнат ҳукукий муносабатларга ҳам дахл қилиб, меҳнат ҳукуқи ҳам алоҳида ҳуқуқ тармоғи бўлгани сингари, оилавий ҳукукий муносабатлар ҳам ўзига хос алоҳидаликка эга. Бундан ташқари, оилавий-ҳукукий муносабатлар субъектлари ўртасида қон-қариндошлик ришталари мавжуд бўлиб, улар ўртасидаги муносабатлар ўзаро ички ҳис-туйғулар асосида юзага келади.

Шу ўринда савол туғилади, агар бола ҳам оиланинг бир аъзоси бўлса, унда болага тўланадиган алимент эр ва хотиннинг умумий ҳисобланган мулки қаторига қўшилиб қолмайдими ёки боланинг мулки умумий мулк ҳисобланмайдими?

Бу борада олимларнинг фикрига кўра, хусусан, профессор О.Оқюлов Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 93-моддасига болаларнинг оиладаги хусусий мулки ҳақидаги банд киритишни мақсадга мувофиқ,⁵ деб ёзади. Профессор ўз фикрининг тасдиғи сифатида Т.В.Белованинг вояга етмаган ёхуд меҳнатга лаёқатсиз болалар учун тўланадиган ёки ундириладиган алимент маблағлари ва улар ҳисобидан сотиб олинган товар ва ашёлар уларга мулк ҳукуқи асосида тегишли бўлади деган қонунларга таклифи ўринли эканлигини маъқуллайди.⁶

Биз ҳам юқоридаги фикрларга қисман қўшилган ҳолда, эр ва хотин никоҳдан ажрашгандан сўнг, болаларнинг хусусий мулк масаласи борасида алоҳида тўхталиш лозимлиги мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Сабаби, никоҳдан ажрашмаган эр ва хотин ўртасида вояга етаётган болани шундоқ ҳам унинг ота-онаси тарбиялайди, моддий фаровонлиги устида бош қотиради. Бироқ, болалар таъминоти борасидаги муносабатлар қачонки эр ва хотин амалда алоҳида яшашни бошлагандан сўнг муаммога айланишни бошлайди. Ачинарли бўлсада, айтиш лозимки, никоҳдан ажралгунга қадар ўзини меҳрибон этиб кўрсатаётган ота (она), никоҳдан ажрашгандан сўнг собиқ хотини (эри) уни фарзандининг моддий таъминоти учун алимент ундиришга судга ариза

⁴ Абдурахмонова Х.Б. Ота-она ва болалар алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг коллизия тартибга солиниши. – Т.: ТДЮИ, 2015. – Б 11.

⁵ Оқюлов О. ва бошқалар. “Аёллар ва болалар мулкӣ манфаатларини алимент муносабатлари орқали таъминлаш масалалари”. – Т.: Янги аср авлоди, 2019. – Б 27.

⁶ Ўша жойда.

билан мурожаат қилса, айрим собиқ эрлар алимент таъминотини камроқ тўлаш мақсадида аслида амалда даромади етарли бўлсада, қасддан ойлик иш ҳақи кам бўлган корхона ёки ташкилотларга ишга кирганлиги ҳақида ҳужжатларни расмийлаштириб олишади.

Ваҳоланки, эр ва хотиннинг никоҳдан ажралиши боланинг моддий таъминоти учун дахл этмаслиги, бу борадаги ҳуқуқларини бузилмаслиги лозим.

Юқорида баён этганимиздек, никоҳдан ажрашгандан сўнг болаларнинг таъминот олиш ҳуқуқларининг бир шакли ҳисобланган алимент тўловлари бу боланинг то у вояга етгунига қадар моддий таъминоти учун хизмат қилувчи шахсий ҳуқуқларидан бири ҳисобланади.

Шу боис алимент оила аъзоларининг шахсий характерга эга бўлган ва қатъий қонунлар билан белгиланиб қўйилган ўзаро мулкый ҳуқуқларидир.⁷

Шу нуқтайи назардан амалдаги Оила кодексининг болаларнинг хусусий мулки билан боғлиқ нормаси ҳисобланган 93-моддасига қуйидагича 5-банд билан тўлдириш киритиш орқали эр ва хотин никоҳдан ажрашгандан кейин ҳам уларнинг вояга етмаган фарзандлари ҳуқуқларини кафолатлаш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз:

“Эр ва хотин никоҳда бирга яшаган даврида ҳам, улар никоҳдан ажрашган даврда ҳам уларнинг вояга етмаган фарзандларига эр-хотин ёки улардан бири томонидан фарзандларининг то вояга етгунига қадар тўланадиган алимент тўловлари ёки бошқа турдаги таъминот шакллари болаларнинг хусусий мулки ҳисобланади.”

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 2023 йил. //Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1998 й., 5-6-сонга илова. <https://lex.uz/docs/104720>
3. Инамджанова Г.С. Ота-оналар ва болаларнинг ҳуқуқларини оила ҳуқуқий ҳимоя қилиш муаммолари. – Т.: 2005. – Б 133.
4. Абдурахмонова Х.Б. Ота-она ва болалар алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг коллизия тартибга солиниши. – Т.: ТДЮИ., 2015. – Б 12.
5. Беспалов Ю.Ф. Защита гражданских и семейных прав ребенка в Российской Федерации. Учебно-практическое пособие. – М.: Ось-89, 2004. – Б 109.
6. Абдурахмонова Х.Б. Ота-она ва болалар алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг коллизия тартибга солиниши. – Т.: ТДЮИ., 2015. – Б 11.
7. Оқюлов О. ва бошқалар. “Аёллар ва болалар мулкый манфаатларини алимент муносабатлари орқали таъминлаш масалалари”. – Т.: Янги аср авлоди, 2019. – Б 27.

⁷ Абдурахмонова Х.Б. Ота-она ва болалар алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг коллизия тартибга солиниши. – Т.: ТДЮИ., 2015. – Б 12.